

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна

Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”

Випуск 86

Філологічні, педагогічні науки

Видається з 1966 року

Включений до Переліку наукових фахових видань України
(наказ МОН України від 07.10.2016 № 1222)

Харків
2017

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології та методики викладання іноземних мов. На матеріалі англійської, німецької, української мов розглядаються важливі для науки питання дискурсології та прагматики дискурсу, когнітивної лінгвістики, стилістики і лексикології, граматики англійської мови, перекладознавства та лінгводидактики, висвітлюється участь українських вчених у Міжнародній науковій конференції з когнітивної лінгвістики (ICLC-14, Tartu, Estonia).

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 17 від 27 листопада 2017 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Іноземна філологія

Д. Александрова, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Є.В. Бондаренко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.В. Дементьев, докт. філол. наук (Саратовський державний університет імені М.Г. Чернишевського, Росія)
Ф. Домінгос Матіто, докт. наук (університет Ріоха, Іспанія)
П.М. Донець, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
П. Карагьозов, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Г. Коллер, докт. наук (університет імені Фрідріха-Олександра, Ерланген-Нюрнберг, ФРН)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Приазовський технічний університет, Маріуполь, Україна)
О.В. Ребрій, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
І.Є. Фролова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Сумський державний університет, Україна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Секретар:

М.В. Котов, канд. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44; e-mail: dilovamova@karazin.ua; visnyk.inozemnamova@karazin.ua
<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Текст подано в авторській редакції

Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування

Свідоцтво про держреєстрацію № 21562-11462Р від 20.08.2015.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2017

Н.Н. Старцева, И.Р. Сапрун КОНЦЕПТ <i>БИЗНЕСМЕН</i> В ЛИНГВАЛЬНЫХ СЕТЯХ (на материале английского языка)	95
---	----

СТИЛІСТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Л.С. Пихтовникова СИНЕРГЕТИКА КОМПОЗИЦИИ РЕЧЕВОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ	103
---	-----

О.Д. Нефьодова РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ФЕНОМЕНУ “ <i>HUMPTY DUMPTY</i> ” В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛЕЙ	110
---	-----

О.В. Кузнецова ТЕМА-РЕМАТИЧНА ПРОГРЕСІЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ МЕХАНІЗМ КОМІЧНОГО	118
--	-----

ГРАМАТИКА

А.Ю. Понікарьова ЗМІНА ФОНУ І ФІГУРИ В ТРЬОХКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ ІЗ ВКРАПЛЕННЯМ ПІДРЯДНОСТІ (на матеріалі публічних промов Б. Обама і Д. Кемерона)	125
--	-----

В.Н. Сердюк, А.В. Котова КОНСТРУКЦИИ <i>BE + ПРИЧАСТИЕ II</i> И <i>HAVE + ПРИЧАСТИЕ II</i> В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ КАТЕГОРИИ ВРЕМЕННОЙ ОТНЕСЕННОСТИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	131
--	-----

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Л.А. Богуславська КОГНІТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ МОВНОЇ ГРИ Л. КЕРРОЛЛА	137
---	-----

Н.А. Оніщенко ЕПТОНИМИ О. ВАЙЛДА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД	144
---	-----

Т.В. Миколишена КВАЗІРЕАЛІЯ ЯК ЗАСІБ ОБ’ЄКТИВАЦІЇ ФАНТАСТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»)	152
--	-----

А.О. Статівка ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ФОНОГРАФІЧНИХ СТИЛІЗАЦІЙ	160
--	-----

УДК 811.111'255.4:821.111Кер.03

КОГНІТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ МОВНОЇ ГРИ Л. КЕРРОЛЛА

Л.А. Богуславська, канд. філол. наук (Харків)

У статті обґрунтовуються засади когнітивного аналізу англо-українських перекладів мовної гри Л. Керролла, закоріненого на застосуванні інструментарію теорії концептуальної інтеграції, на прикладі аналізу лінгвального нонсенсу з поеми Л. Керролла «Полювання на Снарка». Інструментарій теорії концептуальної інтеграції дозволяє взяти до уваги когнітивні механізми, що лежать в основі комунікативно успішного перекладу мовної гри. Лінгвальні вияви мовної гри Л. Керролла активують у свідомості інтерпретатора два вхідних ментальних простори, що містять інконгруентні семантичні структури, які відображають асоціації, породжувані мовною грою у реальному просторі, що узгоджується з онтологічними нормами, і у фантазійному просторі Л. Керролла, що суперечить цим нормам. Проектування інконгруентних структур у бленд і усвідомлення їх семантичної інконгруентності у процесі «розпаковування» бленду породжує комічний ефект. У процесі зворотного проектування у вхідні простори інконгруентність переосмислюється на основі енциклопедичного знання і більш широкого лінгвального контексту і породжує множинність інтерпретацій. Комунікативно успішний переклад мовної гри повинен відображати семантичну інконгруентність оригіналу, що відкриває можливість для таких інтерпретацій. Ступінь реалізації інтерпретаційних можливостей перекладу залежить від когнітивного і емоційного досвіду читача. Застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції задає алгоритм перекладацького аналізу, що дозволяє уникнути суб'єктивності.

Ключові слова: лінгвальний нонсенс, мовна гра, перекладацький аналіз, теорія концептуальної інтеграції.

Богуславская Л.А. Когнитивный инструментарий переводческого анализа языковой игры Л. Керролла. В статье обосновываются принципы когнитивного анализа англо-украинских переводов языковой игры Л. Керролла, основывающегося на использовании инструментария теории концептуальной интеграции, на примере анализа лингвального нонсенса из поэмы Л. Керролла «Охота на Снарка». Инструментарий теории концептуальной интеграции позволяет учесть когнитивные механизмы, лежащие в основе коммуникативно успешного перевода языковой игры. Лингвальные проявления языковой игры Л. Керролла активируют в сознании интерпретатора два входных ментальных пространства, содержащих инконгруэнтные семантические структуры, отображающие порождаемые языковой игрой ассоциации, подчиняющиеся онтологическим нормам в реальном мире, и отклоняющиеся от этих норм в фантазийном мире Л. Керролла. Проектирование инконгруэнтных структур в бленд и осознание их семантической инконгруэнтности в процессе «распаковки» бленда порождает комический эффект. В процессе обратного проектирования во входные пространства инконгруэнтность семантических структур переосмысливается на основе энциклопедического знания и более широкого лингвального контекста и порождает множество интерпретаций. Коммуникативно успешный перевод языковой игры должен отражать семантическую инконгруэнтность оригинала, открывающую возможность для таких интерпретаций. Степень реализации интерпретационных возможностей перевода зависит от когнитивного и эмоционального опыта читателя. Применение инструментария теории концептуальной интеграции задает алгоритм переводческого анализа, позволяющий избежать субъективности.

Ключевые слова: лингвальный нонсенс, переводческий анализ, теория концептуальной интеграции, языковая игра.

Boguslavska L.A. Cognitive instruments of the translation analysis of L. Carroll's language game.

The article outlines the principles of a cognitive analysis of English-Ukrainian translations of L. Carroll's language game which applies the apparatus of the conceptual blending theory to the analysis of the English-Ukrainian translations of nonsense words from L. Carroll's poem «Hunting of the Snark». The conceptual blending theory explains cognitive mechanisms which underpin a communicatively successful translation of nonsense words. Such nonsense words activate in the mind of an interpreter two input mental spaces containing semantically incongruent structure, representing associations a nonsense word has in the world of reality and in the fantastic world of L. Carroll's poem. Projection of the structure from the input spaces in the blend and realising this incongruity while unpacking the blend sanctions recognition of the humorous stimulus. In the process of backward projection to the input mental spaces this incongruity is reassessed against the background of encyclopaedic knowledge and broader linguistic context and gives rise to various interpretations. A communicatively successful translation of nonsense words must render semantic incongruity of the original which opens the possibility of such interpretations. Realisation of this possibility depends on the cognitive and emotional experience of the reader. Applying the instrumental notions of the conceptual blending theory in translation analysis builds the algorithm of analysis to avoid subjectivity.

Key words: conceptual blending theory, language game, nonsense words, translation analysis.

1. Вступ

Протягом десятиріч не зменшується інтерес до дослідження перекладів творів майстра абсурду, англійського письменника 19 сторіччя Льюїса Керролла. Актуальність нашої роботи визначається її когнітивним ракурсом, який є співзвучним пріоритетним антропоцентричним тенденціям сучасного перекладознавства, орієнтованого на вивчення перекладацької діяльності як одного із виявів творчої діяльності людини.

Мета цієї статті полягає в обґрунтуванні засад когнітивного аналізу англо-українських перекладів мовної гри Л. Керролла, закоріненого на застосуванні інструментарію теорії концептуальної інтеграції.

Основними завданнями статті є: 1) описати принципи застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції у перекладацькому аналізі; 2) встановити когнітивне підґрунтя відтворення гумористичного ефекту мовної гри Л. Керролла у перекладі.

Об'єктом аналізу є приклади лінгвального нонсенсу в поемі Льюїса Керролла «Полювання на Снарка», а предметом – когнітивне підґрунтя перекладацьких прийомів, використаних в їх англо-українському перекладі.

Матеріалом роботи служить оригінальний текст поеми-нонсенсу «The Hunting of the Snark» Льюїса Керролла (у редакції М. Гарднера) та його український переклад у виконанні Ю. Позаяка (2011). Приклади надаються за [24; 23].

2. Виклад основного матеріалу, результати дослідження

Мовна гра Л. Керролла ґрунтується на відхиленні від норми, а, як відомо, будь-яке відхилення від норми породжує гумористичний ефект. Переважна більшість лінгвістичних когнітивних теорій гумору пояснюють цей феномен на основі поняття інконгруентності (від *incongruous* – *disagreeing*, *unsuitable*, *absurd* [22]).

У найбільш загальному вигляді ідея інконгруентності зводиться до того, що гумористичний ефект виникає через несумісність очікувань і реального розгортання ситуації. Ця ідея сягає корінням учень: 1) Аристотеля, який увів поняття «тригерного (неочікуваного) ефекту» сміху й витлумачив його як «помилку і потворність, але такі, що не приносять ані болі, ані шкоди» [1, с. 917]; 2) Е. Канта, який описав психологічну ситуацію сміху й визначив сміх як емоцію, що виникає у результаті раптового перевтілення напруженого очікування у «ніщо» [2, с. 190]; 3) А. Шопенгауера, який розумів сміх як емоцію, що є результатом усвідомлення «абсурду», тобто конфлікту між фізичною реальністю й очікуваннями на підґрунті уявлень про цю реальність [21, с. 109]: «Сміх завжди виникає ні з чого іншого, як із несподіваного усвідомлення несумісності відомих понять і реальних об'єктів, <...> і сам він служить лише вираженням такої несумісності» [7, с. 61]; 4) Г. Гегеля, який визначив комічне як результат об'єднання несумісних сутностей в одній площині простору: «Смішним

може бути кожен контраст суті та її прояву, необхідності й засобу, протиріччя, за допомогою якого прояв знищує самого себе й необхідність у своїй реалізації позбавляє себе мети» [14, с. 528] (див. більш детально [6, с. 37–39]).

Семіотичні і когнітивні лінгвістичні теорії комічного теж спираються на ідею інконгруентності.

Семіотичні теорії ґрунтуються на понятті бісоціації А. Кестлера (*bisociation*), яке він тлумачить як «сприйняття ситуації або ідеї <...> у двох логічних але несумісних референційних рамках <...> Подія <...>, в якій вони пересікаються, вібрує одночасно на двох різних хвилях <...>, прив'язана не до одного, а до обох асоціативних контекстів» [15, с. 35]. На думку дослідника, комічне виникає внаслідок різкого перемикання ходу думок з одного асоціативного контексту на інший. Необхідною умовою комічного є так званий «бісоціативний шок», тобто неочікуваність, пов'язана з викидом емоційної енергії, що породжує сміх [там само, с. 24–36].

Скриптові або семантичні (когнітивні) теорії [8; 20] онтологічно пов'язані з генеративною граматикою Н. Хомського. Як вважає С. Аттардо, ці теорії покликані пояснити «гумористичну компетенцію» носія мови [8, с. 196]. Найбільш відомою є теорія скриптів В. Раскіна [20], розбудована С. Аттардо [8]. Сутність цієї теорії полягає у тому, що знання кожного мовця про будь-які рутинні ситуації та стандартні процедури зорганізуються так званими «повсякденними» скриптами тобто відрізками семантичної інформації, які містять знання мовця про певний фрагмент навколишнього світу [20, с. 81]; скрипти протиставлені за принципом опозиції як «реальне :: нереальне», «очікуване :: неочікуване», «можливе :: неможливе»; текст, який викликає гумористичний ефект, є орієнтованим на два різних скрипти [там само, с. 49]. Аналіз гумористичних текстів передбачає аналіз лексики, що репрезентує всі лінгвальні знання мовця про слова та їхні значення, а також комбінаторні правила, що «інтегрують значення слів у семантичну інтерпретацію цілого речення, до якого ці слова належать» [там само, с. 76].

М. Мінський тлумачить гумор у термінах фреймової теорії: «спільним для усіх видів гумору є неочікувана зміна фреймів: спочатку сцена описуєть-

ся з однієї точки зору, а потім неочікувано – для чого достатньо одного-єдиного слова – постає у зовсім іншому ракурсі» [3, с. 293–294].

У рамках теорії антиципації П. МакГі гумористичний ефект є наслідком порушення логіки викладу подій. Адресат, як правило, є здатним передбачити логіку мислення адресанта, спираючись на спільну когнітивну базу. Коли подача події несумісна з очікуваним ходом речей, ця подія сприймається як інконгруентна. Слідом за цим настає фаза зняття протиріччя, фаза «знаходження пояснення, виправдання для одночасного існування несумісних елементів», на якій два несумісних елемента «примиряються». Несумісність очікуваного й реального розвитку подій створює гумористичний ефект [19].

Як справедливо зазначає А.С. Птушка, неважко помітити, що всі теорії інконгруентності спираються у своїй аргументації на когнітивні структури репрезентації знань у пам'яті людини. Хоча ці структури й мають різні назви (асоціативні контексти, фрейми, скрипти, антиципації), по суті всі вони репрезентують знання про стереотипні ситуації і передбачають наявність пов'язаних з цим знанням очікувань щодо можливого розвитку подій [4, с. 70].

У когнітивній лінгвістиці на позначення таких структур вживаються терміни «фрейм» / «домен» і «скрипт». Ці структури відображають один із ключових принципів когнітивної лінгвістики: концептуальний зміст (*концепт* як мінімальний смисл, мінімальна операційна одиниця знання), що активується одиницею мови в акті когнітивного семіозису [5, с. 260], може бути осмисленим лише на фоні структур енциклопедичних знань, частиною яких цей концепт є [16, с. 152].

У рамках теорії доменів Р. Ленекера інтерпретація одиниці мови у контексті висловлення пояснюється за допомогою співвідношення профілю і бази. Профілем називають концепт, що активується одиницею мови, а базою – домен або матрицю доменів, необхідних для розуміння цього концепту [там само, с. 183].

Фрейм тлумачать як «систему концептів, пов'язаних таким чином, що для розуміння одного з них необхідно зрозуміти всю структуру, частиною якої вони є» [13, с. 111].

Фрейм / домен організує знання декларативно-го типу (ЗНАННЯ ЩО). Знання процедурного типу (ЗНАННЯ ЯК) зорганізуються динамічним різновидом фрейму, який називають «скриптом» або «сценарієм» (*script / speech event frame*). Скрипт/сценарій організує інформацію, що стосується стереотипних повсякденних ситуацій [9, с. 151] «з урахуванням послідовності подій у певному контексті» [там само].

Когнітивні лінгвісти-дослідники гумору вказують на недосконалість теорій інконгруентності у спробі пояснити природу гумору (див., зокрема, [17; 18]). Справа у тому, що, слідуючи логіці цих теорій, гумористичний ефект мав би з'являтися кожного разу, коли б у процесі інтерпретації мала б місце активація несумісних фреймів. Проте метафори типу *That surgeon is a butcher* не викликають гумористичного ефекту, хоча й закорінені в інконгруентності активованих фреймів (ДІЯЛЬНІСТЬ ХІРУРГА: ОПЕРАЦІЇ НА ПАЦІЄНТАХ З МЕТОЮ ПОРЯТКУ ЖИТТЯ :: ДІЯЛЬНІСТЬ М'ЯСНИКА: РОЗДІЛКА ТУШ МЕРТВИХ ТВАРИН З МЕТОЮ СПОЖИВАННЯ).

Більш адекватне пояснення гумору надає теорія концептуальної інтеграції Ж. Фоконьє і М. Тернера (*Conceptual Blending Theory*) [12].

У рамках усіх цих теорій конструювання значення одиниці мови у комунікативній взаємодії пояснюється у термінах *мапування*.

Поняття «мапування» визначає загальний процес осмислення одних об'єктів крізь призму інших шляхом проектування складників одних концептуальних структур на інші [10, с. xxii–xxiii]. Ж. Фоконьє називає мапування «когніцією за лаштунками» (*backstage cognition*), пояснюючи, що саме воно є невидимою частиною айсбергу концептуалізації [там само]. Учений виокремлює три види мапування: метафоричне (проективне мапування – *projective mapping*), метонімічне (мапування прагматичної функції – *pragmatic function mapping*) та схемне мапування (*schema mapping*) [11]. Метафоричне мапування полягає у проектуванні структур однієї царини досвіду (домену джерела – *source domain*) на іншу царину досвіду (домену цілі – *target domain*) й лежить в основі концептуальної метафори [там само, с. 9]. Метонімічне мапування встановлюється між двома сутностями

в рамках спільного домену досвіду. «Два домени відповідають двом категоріям об'єктів, що проектується один на одного на основі прагматичної функції» [там само, с. 11]. Схемне мапування «відбувається, коли загальна схема, фрейм або модель використовується для структурування певної ситуації в контексті» [там само, с. 11].

Теорія концептуальної інтеграції відрізняється від інших теорій тлумаченням природи операційних когнітивних структур, що беруть участь у мапуванні. У теорії концептуальної інтеграції на позначення таких структур використовується термін «ментальний простір». Різниця між фреймами / доменами і ментальними просторами полягає у тому, що перші тлумачаться як стабільні, укорінені у пам'яті формати знання, тоді як другі розуміються як компактні формати знання, які конструюються і модифікуються по мірі розгортання комунікації. Ментальні простори породжуються он-лайн у процесі спілкування і є унікальними для певної ситуації [12, с. 102]. Продуктом взаємодії ментальних просторів є виникнення нових емергентних концептуальних структур [там само, с. 333].

Для нашого дослідження теорія інтеграції є особливо привабливою, оскільки феномен емергентної структури пояснює природу гумористичного ефекту, який є обов'язковим продуктом комунікативно успішної мовної гри, і який не в змозі пояснити теорії інконгруентності, які напряду пов'язують гумористичний ефект з активацією несумісних фреймів.

Згідно теорії інтеграції (зміст теорії викладається за [там само]), мапування здійснюється на основі інтеграційної мережі ментальних просторів. Прототипна інтеграційна мережа включає, як мінімум, чотири ментальних простори: породжуючий ментальний простір (*generic mental space*), який містить найбільш абстрактну інформацію про сутності, тематизовані у процесі мовленнєвої взаємодії, два вхідних простори (*inputs*) й інтеграційний простір або бленд (*blended space*), в якому поєднується інформація з двох вхідних просторів і породжується нова інформація (емергентна структура), на основі переосмислення інформації з вихідних просторів.

Сутності, репрезентовані в ментальних просторах, називаються елементами (*elements*). Елементи ментальних просторів фактично становлять

предметні концепти (тобто концепти, що відсилають до предметних сутностей), позначувані як власними, так і загальними іменами, займенниками або дескриптивними словосполученнями.

Елементи породжуючого ментального простору проєктуються на аналогічні елементи вихідних просторів за принципом ідентичності (*James Bond – he*), ролі (*James Bond – Agent 007*) або метафоричного уподібнення (*surgeon – butcher*). У всіх ментальних просторах елементи характеризуються за допомогою певних властивостей (*properties*), як статичних (ознак), так і динамічних (дій), а також відношень (*relations*). Для спрощення опису характеристики елементів ментальних просторів називатимемо атрибутами.

Проектування концептуальних структур із вхідних просторів в інтеграційний простір (бленд) має селективний характер: проєктуються лише ті концептуальні структури, які є релевантними для розуміння конкретної ситуації.

У процесі інтерпретації структури, які активуються у бленді, проєктуються назад у вихідні простори, де вони стають об'єктом переосмислення / переоцінки у ході ментальної операції зворотного проєктування (*backwards projection*), продуктом якої і є виникнення нового знання інференційної природи.

Це нове знання є низкою інференцій (тобто умовиводів) раціональної та емоційної природи, які регулюють вербальну й невербальну поведінку людини, а на невербальному емоційному рівні можуть виявлятися і як реакція на перцептивно сприйману ситуацію у формі сміху [12; 18].

Комунікативно успішний переклад мовної гри Л. Керролла передбачає, що текст перекладу має активувати у свідомості читача всі (або якомога більше) ті ментальні простори, які активує текст оригіналу.

Наприклад, ім'я одного із персонажів «Полювання на Снарка», онім *Bellman*, буквально означає «людина із дзвоном» або «людина, яка дзвонить у дзвін». Звичайно дзвонять у дзвін з якихось серйозних причин – щоб сповістити про настання певної події (рутинної або нежданої, як-от небезпека). Відтак у семіотичному плані дзвін є індексальним знаком, який навантажений значущою інформацією. З тексту поеми ж випливає, що *Bellman*

дзвонить у дзвін зовсім не для того, щоб про щось сповістити, оскільки він є необізнаним, неосвіченим і невмілим базікою, і його дзвін зовсім не є семіотично значущим.

Для створення гумористичного ефекту комунікативно успішний переклад має активувати у свідомості читача два вихідних ментальних простори: реальний, де дзвін є індексальним семіотичним знаком, бо у дзвони дзвонять із серйозних приводів, і фантастичний ментальний простір поеми, де дзвін не є індексальним семіотичним знаком і не має стосунку до серйозних речей, що знецінює цю дію, перевертає її з ніг на голову. Зіткнення цих несумісних смислів в інтеграційному просторі породжує інференційні процеси, результатом яких є усвідомлення комізму ситуації.

Завдання для перекладача ускладнюється тим, що онім *Bellman*, укупі з іншими онімами, створює стилістичний ефект дистантної алітерації, оскільки усі інші імена персонажів «Полювання на Снарка» теж починаються на літеру «B».

Перекладач Ю. Позаяк надає наступний коментар з цього приводу: «Найскладнішою для перекладу є назва головного члена команди, її капітана. В оригіналі він виступає під іменем *Bellman*, що перекладається як «глашатай», а буквально означає «людина зі дзвоном» (*bell* – «дзвін», *man* – «чоловік»). Необхідно було зберегти елемент «дзвін», оскільки у тексті *Bellman* часто калатає у дзвона, а також додати елемент, який би починався на літеру «Б» і в якийсь спосіб позначав лідерство персонажа. Назву Будодзвін («той, що будить дзвоном») довелося вмотивувати додатковою строфою, якої немає в оригіналі» (Ю. Позаяк, переклад «Полювання на Снарка»).

Юрій Позаяк вмотивовує свій переклад такими рядками: «Мідним дзвоном він совість команди будив, А знічев'я частенько бив склянки». Ця мотивація видається надмірною, особливо з огляду на те, що у тексті оригіналу про склянки зовсім не йдеться (хоча окремі російськомовні перекладачі перекладали цей онім саме як *Бил Склянки*). Українське слово *Будодзвін* утворене за допомогою основокладання за принципом знаменитих слів-портмоне Л. Керролла. І перша, і друга основи (*будити* – *дзвонити*) легко прочитуються і без коментарів. Окрім того, оказіональний неологізм

Будодзвін ще й римується зі словом *пустодзвін* (зневажл. той, хто схильний до довгих, беззмістовних розмов) [23]), і відтак, активує звукову пам'ять слова (здатність притягувати близькі за звучанням слова, створюючи паронімічну атракцію) і ритміко-синтаксичну пам'ять слова, переносючи цю характеристику на Будозвона. У підсумку, онім *Будодзвін* активує обидва ментальних простори (реальний, де існує елемент ДЗВОНАР з усіма йому притаманними характеристиками, і фантастичний, де за принципом метафоричного перенесення існує елемент БУДОДЗВІН, якому приписуються такі дії, як пробудження членів команди дзвонами і, водночас, беззмістовне базікання, а також (по мірі ознайомлення з текстом) – неумілість, необізнаність, неосвіченість, несерйозність і т.д.). Окрім того, у фантастичному вихідному просторі цьому елементу ще й приписується роль КАПІТАН. Зіткнення цих несумісних характеристик в інтеграційному просторі виступає тригером інференційних процесів, у результаті яких читачі усвідомлюють одіозність ситуації, її невідповідність нормі, що і спричиняє гумористичний ефект.

3. Висновки і перспективи

Застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції у перекладацькому аналізі дозволяє, по-перше, ближче підійти до відтворення реальних інтерпретаційних процесів, що передують появі тексту перекладу, і по-друге, знизити суб'єктивність перекладацького аналізу.

Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням розробленої моделі перекладацького аналізу для вивчення когнітивних механізмів англо-українських перекладів стилістичних прийомів різних рівнів як засобів маніфестації ідіостилів авторів художніх текстів різних жанрів, а також розгляду впливу на перебіг та результат перекладацької діяльності етнокультурних, соціокультурних та ідеологічних чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Етика. Політика. Риторика. Поетика. Категории / Аристотель. – Минск : Литература, 1998. – 1392 с. 2. Кант И. Сочинения : [в 6-ти т.] / И. Кант. – М. : Прогресс. – 1966. – Т. 5. – 564 с. 3. Минский М. Остроумие и логика коллективного бессознательно-

го / М. Минский // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 281–309. 4. Птушка А. С. Об'єктивація гендерних стереотипів в текстах англомовних анекдотів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Птушка Анастасія Сергіївна. – Харків, 2010. – 216 с. 5. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О.В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 376 с. 6. Сідак О.О. Роль комічного ефекту в реалізації конфронтаційної стратегії англомовної політичної образи : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Сідак Олеся Олександрівна. – Харків, 2013. – 204 с. 7. Шопенгауэр А. Полное собрание сочинений / А. Шопенгауэр ; [в пер. и под ред. Ю.И. Айхенвальда]. – М. : Изд-во Д.П. Ефимова, 1900–1910. – Т. 1. – С. 1–61. 8. Attardo S. Linguistic theories of humour / S. Attardo. – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p. 9. Croft W. Cognitive linguistics / W. Croft, D.A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 356 p. 10. Fauconnier G. Conceptual projection and middle spaces [Electronic resource] / G. Fauconnier. – San Diego : University of California, Department of Cognitive Science Technical Report 9401, 1994. – Access : <http://www.blending.stanford.edu>. 11. Fauconnier G. Mappings in thought and language / G. Fauconnier. – Cambridge, U.K. : Cambridge University Press, 1997. – 205 p. 12. Fauconnier G. The way we think : Conceptual blending and the mind's hidden complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – New York : Basic Books, 2002. – xvii + 440 p. 13. Fillmore Ch. Frame Semantics / Ch. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm: Selected Papers from the SICOL. – Seoul, 1982. – P. 111–137. 14. Hegel G.F.W. Vorlesungen über Ästhetik / G.F.W. Hegel ; [hrsg. von Moldenhauer E., Michel K.M.]. – Frankfurt/Main : Lang, 1979. – 620 S. 15. Koestler A. The act of creation / A. Koestler. – N.Y. : The Macmillan Company, 1964. – 751 p. 16. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar / R.W. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1987. – Vol. 1. Theoretical prerequisites. – 516 p. 17. Martynyuk A. Metaphoric political insults: cognitive analysis / A. Martynyuk // US China Foreign Language. – 2015. – Vol. 13, № 1. – P. 19–26. 18. Martynyuk A. The art of metaphoric political insults within the cognitive framework / A. Martynyuk // Language – Literature the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface. – Frankfurt am Main; Bern: Peter Lang, 2016. – P. 245–261. 19. McGhee P.E. Humor: Its Origin and Development / P.E. McGhee. – San Francisco, C. A. : W. Ltd, 1979. – 320 p. 20. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / V. Raskin. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p. 21. Schopenhauer A. Werke in 10

Banden / A. Schopenhauer. – Zürich : Campus, 1977. – Bd. 2. Die Welt als Wille und Vorstellung. – 265 S.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

22. The New Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1993. – Vol. I. A-M. – 1876 p. – Vol. II – N-Z – 3801 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

23. Керролл Л. Полювання на Снарка [Електронний ресурс] / Л. Керролл ; [переклад з англ. Юрка Позаяка]. – Режим доступу : http://bukvoid.com.ua/library/lyuis_kerroll/polyuvannya_na_snarka_pereklad_yurka_pozayaka/. 24. Carroll L. The Annotate Snark / L. Carroll; [introd. and notes by M. Gardner]. – N.Y.; L. : W.W. Norton & Company, 1963. – 111 p.

REFERENCES

Aristotel' (1998). *Jetika. Politika. Ritorika. Pojetika. Kategorii [Ethics. Politics. Rhetoric. Poetics. Categories]*. Minsk: Literatura Publ.

Attardo, S. (1994). *Linguistic theories of humour*. Berlin-N.Y.: Mouton de Gruyter.

Croft, W. and Cruse, D.A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fauconnier, G. (1994). *Conceptual projection and middle spaces* (Technical Report 9401). San Diego: University of California, Department of Cognitive Science. Available at: <http://www.blending.stanford.edu>.

Fauconnier, G. (1997). *Mappings in thought and language*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

Fauconnier, G. and Turner, M. (2002). *The way we think : Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.

Fillmore, Ch. (1982). Frame Semantics. In: Linguistic Society of Korea (eds.). *Linguistics in the Morning Calm: Selected Papers from the SICOL*. Seoul: Hanshin Publishing Company, pp. 111–137.

Hegel, G.F.W. (1979). *Vorlesungen über Ästhetik*. Frankfurt/Main: Lang.

Kant, I. (1966). *Sochinenija [Papers]*. Moscow: Progress Publ.

Koestler, A. (1964). *The act of creation*. N.Y.: The Macmillan Company.

Langacker, R.W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. (Vol. 1). Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.

Martynyuk, A. (2015). Metaphoric political insults: cognitive analysis. *US China Foreign Language*, 13, 1, 19–26.

Martynyuk, A. (2016). The art of metaphoric political insults within the cognitive framework. In: E. Chrzanowska-Kluczevska and O. Vorobyova (eds.). *Language – Literature the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. Frankfurt am Main; Bern: Peter Lang, pp. 245–261.

McGhee, P.E. (1979). *Humor: Its Origin and Development*. San Francisco, C. A.: W. Ltd.

Minskij, M. (1988). Ostroumie i logika kollektivnogo bessoznatel'nogo [Wittiness and logics of the collective unconscious]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – New trends in foreign linguistics*. Moscow: Progress Publ., 23, 281–309. (in Russian).

Ptushka, A.S. (2010). *Ob'yektivatsiya hendernykh stereotypiv v tekstakh anhlomovnykh anekdotiv. Diss. kand. filol. nauk [Objectification of gender stereotypes in the texts of English anecdotes. Cand. philol. sci. diss.]*. Kharkiv. 216 p. (in Ukrainian).

Raskin, V. (1985). *Semantic mechanisms of humour*. Dordrecht-Boston-Lancaster: D. Reidel.

Rebriy, O.V. (2012). *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi: monohrafiya [Modern Conceptions of Creativity in Translation: monograph]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.

Schopenhauer, A. (1977). *Werke in 10 Banden. (Bd. 2). Die Welt als Wille und Vorstellung*. Zürich: Campus.

Shopengaujer, A. (1900–1910). *Polnoe sobranie sochinenij. Tom 1 [Full collection of papers. Vol. 1]*. M.: Izd-vo D.P. Efimova Publ.

Sidak, O.O. (2013). *Rol' komichnogo efektu v realizatsiyi konfrontatsynoyi stratehiyi anhlomovnoyi politychnoyi obrazy. Diss. kand. filol. nauk [The role of comic effect in the realisation of the confrontational strategy of the English political insult. Cand. philol. sci. diss.]*. Kharkiv. 204 p. (in Ukrainian).